

ARTYKUŁY

Elżbieta NEJMAN*, Jarosław STULCZEWSKI**

**STEFAN ŻŁOTNICKI (1779–1847)
– ZAŁOŻYCIEL MIASTA ZDUŃSKA WOLA,
PODPREFEKT POWIATU SZADKOWSKIEGO,
SZLACHCIC I WOLNOMULARZ**

Streszczenie. Stefan Józef Wincenty Żłotnicki – polski szlachcic herbu Nowina (mylnie przypisywany herb Prawdzic), dziedzic dóbr zduńskowolskich, założyciel miasta Zduńska Wola, człowiek nowocześnie myślący i przedsiębiorczy, wolnomularz. Na początku XIX w. dzięki jego staraniom rozpoczął się masowy napływ osadników (tkaczy) do Zduńskiej Woli, który umożliwił dynamiczny rozwój osady. Osadnicy przybywali zarówno z Poznańskiego, Śląska, jak i z Saksonii, Prus i Czech. Pomyślny rozwój osady spowodował, że dziedzic Żłotnicki wystąpił do władz Królestwa Kongresowego z wnioskiem o nadanie jej statusu miasta. Uchwałą Rady Administracyjnej z dnia 25 października 1825 r. Zduńskiej Woli nadano prawa miejskie. Ich otrzymanie przyspieszyło uprzemysłowienie miasta.

Słowa kluczowe: Stefan Żłotnicki, Żłotniccy, dobra zduńskowolskie, miasto Zduńska Wola, powiat szadkowski, szlachta, masoneria

Przez ostatnie kilkanaście lat pojawiło się wiele nieznanych dotychczas źródeł, które pozwalają na skorygowanie i uściślenie, a także uzupełnienie wiedzy o założycielu miasta Zduńskiej Woli, Stefanie Józefie Wincentym Żłotnickim.

* Elżbieta Nejman, genealog, członek redakcji kwartalnika krajoznawczego „Na Sieradzkich Szlakach”, skarbnik Zarządu Towarzystwa Przyjaciół Zduńskiej Woli, 98-220 Zduńska Wola, ul. Mickiewicza 4, e-mail: elzbieta.nejman@interia.eu.

** Jarosław Stulczewski, archiwista, działacz społeczno-kulturalny oraz ruchu rekonstrukcyjno-historycznego, prezes Zarządu Towarzystwa Przyjaciół Zduńskiej Woli, 98-220 Zduńska Wola, ul. Mickiewicza 4, e-mail: jaroslaw.stulczewski@o2.pl.

Są to Teki Dworzaczka¹, akta regencji pruskiej², akta urzędnika stanu cywilnego parafii zduńskowolskiej, spuścizna rodziny Wolickich, akta notariuszy dawnego powiatu szadkowskiego, a także wiele innych.

Jak podaje Bartosz Paprocki³: *herbu Nowina, alias Złotogoleńczyka, używała rodzina Padniewskich, skąd oderwał się Złotnickich dom starodawny. Godło tego herbu to: w polu błękitnym, dawniej czerwonym, na zawiasie kotłowej srebrnej barkiem w dół, taki sam miecz. W klejnocie, nad hełmem w koronie, noga złota zgięta w kolanie. Najwcześniejsze wizerunki tego znaku pochodzą ze średniowiecza, a najstarsza znana pieczęć z 1293 r. Heraldyk Kasper Niesiecki⁴ uściśla: Złotnicki herbu Nowina, w Wielkiej-Polszcze, w Krakowskim i księstwie Litewskim, piszą się z Melżyna, znać że jednejże z niemi dzielnicy, luboć od dóbr Złotniki rzeczonych, imienia swego nabyli.*

Rodzina wywodząca się ze Złotnik Wielkich i Piątku Małego koło Kalisza była siedzibą Padniewskich-Złotnickich, z których oderwała się gałąź Złotnickich i rozproszyła po Polsce. Część została w Kaliskiem, inni wywędrowali na Litwę, a część zamieszkała w Krakowskim. To właśnie z tych ostatnich wywodzi się założyciel miasta Zduńska Wola, Stefan Złotnicki. Jak widać, najstarsi polscy genealogicy Paprocki i Niesiecki zgodnie twierdzą, że znakiem rodowym Złotnickich był herb Nowina. Również informacje i dokumenty zgromadzone w archiwach, a zebrane w tym opracowaniu, potwierdzają przynależność rodziny do herbu Nowina. W latach 1836–1861 prowadzono weryfikację szlachty w Królestwie Polskim, zgodnie z ukazem carskim z 1836 r. *Prawo o szlachectwie*. Zainteresowane osoby i rodziny były obowiązane do przedstawienia dowodów szlachectwa, niezbędnych do zatwierdzenia tytułu przez Urząd Heroldii Królestwa Polskiego. Stefan Złotnicki wraz z synem Juliuszem uzyskali potwierdzenie szlachectwa, przedstawiając akt zakupu dóbr Dzierzbice i Godowo przez Andrzeja Złotnickiego oraz metryki urodzeń i ślubów potwierdzających pokrewieństwo⁵.

Żadne ze źródeł nie wiąże nazwiska Złotnicki z herbem Prawdzic, skąd więc uporczywie przez lata powtarzane informacje o Prawdzic Złotnickich? Sam zainteresowany Stefan Złotnicki podpisując różne akty, używał za młodu pieczęci z herbem Prawdzic, a w latach następnych z herbem Nowina. Tłumaczyć to można tym, że zarówno dziadek Andrzej Złotnicki jak i ojciec Stefana, Feliks umarli pozostawiając bardzo małe dzieci, które wychowywały się z dala od krewnych i od ojczystych stron, co spowodowało zerwanie więzi między pokoleniami i utrudniało poznanie tradycji rodzinnych. Dezinformacja odnosząca się do herbu była

¹ Teki Dworzaczka. *Materiały historyczno-genealogiczne z dziejów szlachty wielkopolskiej XV–XX wieku*, Kórnik–Poznań 2004.

² Archiwum Państwowe w Łodzi Oddział w Sieradzu (dalej: APŁOS), *Powiatowa Komisja Sprawiedliwości w Sieradzu (Kreisjustizkommissionen zu Sieradz)*, sygn. 75/3.

³ B. Paprocki, *Herby rycerstwa Polskiego na Pięcioro Xiąg rozdzielone*, Kraków 1584, s. 307.

⁴ K. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. 10, Lipsk 1845, s. 176.

⁵ E. Sęczyś, *Szlachta wylegitymowana w Królestwie Polskim w latach 1836–1861*, Warszawa 2000, s. 840.

najprawdopodobniej wynikiem działania notariusza sieradzkiego Antoniego Paporona Pstrokońskiego, ciotecznego szwagra Złotnickiego, który w aktach obok nazwiska Złotnicki umieszczał mylnie herb Prawdzic, co kolejni badacze dziejów Złotnickich bezkrytycznie przyjęli i utrwalali w kolejnych opracowaniach.

RODZINA ZŁOTNICKICH

Genealogię „starożytnego domu Ichmościów Panów Złotnickich, linii w Krakowskiem”, można poznać także z dokumentów zachowanych w Bibliotece Ossolińskich we Wrocławiu⁶: *Tyburcy rotmistrzem usarskim był pod Chocimiem, przeciwko Turkom, potem posłany do Infant, do Moskwy, do Prus przeciwko Szwedom. Ożenił się przed 1626 rokiem z panną Katarzyną Bojanowską z Bojanowa, którą rodziła Leszczyńska. Został chorążym kaliskim spłodził syny i córki*

Pierwszy Jan w cudzych krajach służył dość długo, został admirałem na morzu, podczas wojny przeciwko Turkom, kawaler zacny i szczęśliwy, był majorem w pułku pana Rozdrażewskiego. Umarł pod Kamieńcem Podolskim.

Drugi syn Stefan pojął pannę Sokołowską i z nią spłodził syny i córki. Trzeci syn Tyburcego, Mikołaj cześnik poznański i koronny, w latach 1688–1694 w różnych kampaniach swym męstwem wślawiony, jako to pod Chocimiem, Wiedniem, Parkanami, Strzygoniem. Był podpułkownikiem chorągwi husarskiej króla Jana Trzeciego. Z łaski tego króla dana mu była królewszczyzna – starostwo osieckie. Zmarł w 1694 roku.

Żona jego to podstolanka krakowska i cześnikówna koronna Anna z Chełma. Była ona córką Krzysztofa Chełmskiego podstarościego krakowskiego i dziedziczką dużej części fortuny po Marcjanie Ściborze Chełmskim, oboźnym i podstolim sandomierskim. Mieli dwoje dzieci Mariannę Annę Salomeę naprzód zamężną za Stanisławem Dębińskim, pułkownikiem, potem za Józefem Małachowskim kasztelanem inowłodzkim i starostą opoczyńskim. Syn zaś tego cześnika – Andrzej kilka razy śluby małżeńskie ponawiał.

Ostatni z wymienionych, Andrzej, to dziad Stefana Złotnickiego. Z pierwszych trzech żon nie doczekał się potomstwa. Dopiero czwarta, Marianna Poraj Pstrokońska, córka Konstantyna i Domiceli Więckowskiej, dała mu sześcioro dzieci (dwóch synów i cztery córki). Kiedy ojciec pisał testament (1727), dzieci były jeszcze bardzo małe i tu zaczyna się jego dramat, ponieważ miał świadomość, że nie może im zapewnić bezpiecznej pod względem materialnym przyszłości. Nie był człowiekiem biednym – na licznych wyprawach wojennych zebrał niemały majątek, a i król wynagrodził go starostwem. Znaczne dobra zostały po śmierci dziada Chełmskiego i jego żony. W 1708 r. kupił wsie Godowo i Dzierzbín, był też właścicielem Sprowy i Wywła. Majątku jednak dzieciom nie zostawił, a to za sprawą siostry, Marianny Anny z pierwszego męża Dembińskiej (Dębińskiej), a powtórnie żony Józefa Małachowskiego, kasztelana inowłodzkiego.

⁶ Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, sygn. rkps 11810/III. Te same informacje można znaleźć w herbarzu K. Niesieckiego.

Andrzej nie spodziewając się potomstwa sukcesywnie przekazywał majątek siostrze, wierząc jej zapewnieniom, że ma na celu powiększenie jego fortuny, i podpisywał kolejne donacje, cesje, weksle, rejestry długów. Efekt tej naiwności i niefrasobliwości w prowadzeniu interesów był taki, że został bez majątku i z długami. Żona jego Marianna Złotnicka z Pstrokońskich zdołała jednak wychować i wykształcić dzieci, a także zakupić w roku 1750 od Pawła Dąbskiego, kasztelana brzeskiego i kujawskiego, dobra Zduńska Wola⁷. Majątek składał się ze wsi Zduńska Wola (zwanej też Wolą), Sęszyc Weśrednich, Sęszyc Opiesina i Kawęczynka.

Kolejnym właścicielem dóbr, po śmierci brata Zygmunta i wobec bezradności ociemniałej matki, został syn Andrzeja, a ojciec Stefana – Feliks Złotnicki.

DOBRA ZDUŃSKA WOLA

Stefan Józef Wincenty urodził się 2 września 1779 r. w Zduńskiej Woli jako syn Feliksa Złotnickiego i jego drugiej żony Julianny Joanny z Walewskich herbu Pierzchała (Kolumna)⁸.

Ojciec Stefana, Feliks (Felicjan) Józef Adam Antoni Złotnicki był łowczym szadkowskim i podwojewódzimi sieradzkim. W młodości, tak jak jego dziadek, zajmował się rzemiosłem wojennym. Służył w chorągwi przydzielonej do ochrony pogranicza na granicy ze Śląskiem. Feliks, po porzuceniu służby wojskowej, osiadł na stałe w dobrach zduńskowolskich. W 1762 r. ożenił się z Barbarą, córką Jana Nepomucena i Joanny ze Wstowskich, Samson Masłowskich. Mieli razem sześcioro dzieci (z czego troje zmarło w dzieciństwie), w tym: Katarzynę, urodzoną 25 listopada 1766 r., która została żoną Andrzeja Masłowskiego; Antoniego Jana Nepomucena Serafina urodzonego 11 listopada 1768 r., żonatego z Różą z Kurcewskich oraz Justynę Franciszkę Teklę urodzoną 18 września 1772 r. Pierwszym mężem tej ostatniej był Antoni Paciorkowski – ojciec córki Antoniny, która została żoną notariusza i archiwisty sieradzkiego Antoniego Pstrokońskiego. Po jego śmierci wyszła za mąż za Ludwika Skrzetuskiego. Feliks Złotnicki z drugą żoną Julianną z Walewskich – oprócz wspomnianego syna Stefana – miał jeszcze córkę Zofię, urodzoną 18 maja 1778 r., zamężną za Franciszka Wężyka⁹.

Sprawą, która dla łowczego szadkowskiego Feliksa Złotnickiego była bardzo istotna, było uzyskanie zezwolenia na ustanowienie w swoim majątku nowej parafii. Stosowny akt erekcyjny kościoła parafialnego pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny został sporządzony 22 grudnia 1766 r., a zatwierdzony 2 maja 1767 r. przez gnieźnieńską Kurię Arcybiskupią w Łowiczu¹⁰.

⁷ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej: AGAD), *Księgi Sieradzkie Grodzkie* (dalej: SGR) 1780 rok, mfilm 8112, testament Feliksa Złotnickiego, k. 305–311.

⁸ Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Marsz. Józefa Piłsudskiego w Łodzi, *Akta Urzędniczo-Stanu Cywilnego parafii Zduńska Wola 1767–1793*.

⁹ E. Nejman, *Cztery pokolenia rodu Złotnickich w Zduńskiej Woli*, Zduńska Wola 2010, s. 31–32.

¹⁰ L. Wicher (red.), *Stulecie Miasta Zduńskiej Woli*, Zduńska Wola 1925, s. 27; M. Szubert, *Bazylika Mniejsza Wniebowzięcia NMP Zduńska Wola*, Zduńska Wola 2009, s. 3.

Feliks Złotnicki dbał o swój majątek – dobrze wiedział, że jego dalszy rozwój i wzrost zamożności mieszkańców najlepiej rozwinię handel. Wyjednał zatem w 1774 r. przywilej królewski na organizowanie jarmarków i targów¹¹ w miasteczku Czekaý vel Zduńska Wola, prawdopodobnie wcześniej założonym¹². W zestawieniu dochodów z majątków w powiecie szadkowskim intrata (dochód roczny) ze Zduńskiej Woli wynosiła 1989 zł, ze Stęszyc-Opiesina 474 zł. Dziesięciny płacono 311 zł. Domów znajdowało się w Zduńskiej Woli – 37, w Kawęczynku – 7, w Opiesinie – 9¹³. Dobra zduńskowolskie obejmowały wsie: *Stęszice Średnie, Stęszice Opiesin, Wołę Zduńską z przyległościami Czekaý, tudzież części Kawęczyna*. Pisał¹⁴: (...) *matka moja przez kilkadziesiąt lat w kalistwie niewidzenia, mając obciążone długami te dobra tak dalece, że w każdej wiosce posesor zastawny siedział, a sama tylko w Zduńskiej Woli, gdzie zupełnie zasiewy zginęły y inwentarze upadły, rezydowała. Mi te pustynie w wielkim swoim ucisku i niemożności wcale rządzenia się i nie rządzenia dzieci, oddała. Tak objaśniam szczerze, że co całym życiem, po całym świecie zapracowałem, tom wszystko ułożył na tę Zduńską Wołę, osadzając chłopów, zasiewy wprowadzając, kościół parafialny stanowiąc y bogacząc, pól, łąk dobywając, budynki kosztowne dla rzemieślników kupców stawiając, stawy stanowiąc y zastawiając i inne potrzeby gruntów doprowadzając. Połowę Opiesina, która zawsze osobno prawem dziedzicznym chodziła, przykupiwszy, zgola sprawiedliwym umiarkowaniem, kładę wydatku mojego na te dobra przeszło sto tysięcy (...).*

Feliks, ojciec Stefana, zmarł 2 czerwca 1780 r., a bilans wartości majątku po jego śmierci przedstawiał się następująco: 325 072 zł, długi 45206 zł w tym; 5 000 na kościół, 16 416 na siostry trzy, 23 300 żony i jej siostry na rzecz Ptaszkowic, 500 zł Julianowi Psarskiemu siostrzeńcowi, ogółem zostało massy czystej 279 866 złotych¹⁵.

Jak widać Feliks był dobrym gospodarzem. Gospodarował nie tylko na swoich dobrach, ale i dzierżawionych królewszczyznach: Polkowie i Rzechcie¹⁶. W ciągu 10 lat dobra doprowadził do porządku. Wyszedł z długów, ziemie dokupił, a zaległe sprawy – o ile było to możliwe – pozalałwiał. Nie starczyło jednak czasu na doprowadzenie wszystkiego do końca i dlatego zwracał się do powołanych przez siebie opiekunów: (...) *Upraszam WW Exekutorów, aby z sukcesorem jak najprędzej z długów moich wypełnili, szczególnie na opłacenie Ptaszkowic na dług żony, y na zapisane sumy u JW Galeckiego starosty bydgoskiego 30 000 według karty. Za windykowanie szczególnie upraszam WW Exekutorów, bez odwołania i loko-*

¹¹ Przywilej podpisany 21 września 1773 r. przez króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Zob. AGAD, SGR, 149, k. 806.

¹² Miasteczko Czekaý vel Zduńska Wola w 1788 r. miało 15 domów z 23 rodzinami i 11 rodzin żydowskich, zlokalizowane było naprzeciw kościoła i wzdłuż ulicy do rynku z ratuszem.

¹³ E. Nejman, *Powiat szadkowski w dawnej statystyce*, „Na Sieradzkich Szlakach”, nr 2, 2009, s. 37.

¹⁴ AGAD, SGR, 1780 rok, mfilm 8112, testament Feliksa Złotnickiego, k. 305–311.

¹⁵ Tamże, k. 310.

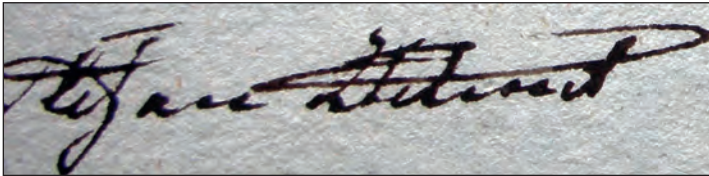
¹⁶ Tamże, relacje, nr 153-II, k. 658.

wania ich, albo przykupywania czego do Zduńskiej Woli. Upraszam o konserwację dóbr, jak najdokładniej upraszam o edukację dzieci z pierwszej żony. Upraszam o wzgląd i pamięć na drugą żonę i dzieci jej y substancje pod rządem jej będące.

Po śmierci Feliksa, Julianna Złotnicka zawarła ponownie związek małżeński z Danielem Suheckim herbu Poraj, komisarzem cywilno-wojskowym powiatu szadkowskiego¹⁷.

W roku 1788 majątek zduńskowolski z rąk matki i opiekunów przejął pełnoletni już syn Antoni Złotnicki, starszy brat Stefana¹⁸. Pełne rozliczenie bilansu z majątku odbywało się komisyjnie (...) *podczas agitującej się w Dobrach Zduński Woli z Mocy Wyroku Ziemstwa Sieradzkiego*¹⁹. Kolejna wycena dóbr nastąpiła w 1803 r., kiedy to pełnoletniość osiągnął młodszy z braci, Stefan. Wartość dóbr Zduńska Wola została wówczas wyliczona na 138 tys. zł., wieś Dąbrówka – 50 tys. zł, wierzytelności – 137 072 zł, co razem dawało sumę 325 072 tys. zł. Dług do spłacenia wynosił 229 943 tys. zł.

Do podziału między braci Antoniego i Stefana Złotnickich pozostało 95 129 tys. zł. Po wyczeniu sum należnych siostrze, podzielili nieruchomości w następujący sposób: *Stefan brat młodszy schedę w dobrach wziętą, sobie obbrał, onęż podpisał rodowitą pieczęcią, zaś Antoni Złotnicki Brat starszy, schedę drugą w sumach zostawioną dobrowolnie na osobę swoją przyjął i także ręki swej podpisem i pieczęcią przyłożeniem zamocował*²⁰. Czyli mówiąc prościej: Stefan wybrał nieruchomości, Antoni spłatę w gotówce. Po rozliczeniach 5820 złotych Antoniemu Złotnickiemu pozostaje i tą Stefan Złotnicki bratu, w roku 1804 na wigilię Świętego Jana Chrzciciela oddać i wyliczyć obowiązany z prowizją 5 złotych od sta²¹. I rzeczywiście w 1804 r. Stefan spłacił brata i 15 maja tego samego roku w Kaliszu *tytuł possesora na majątku Stęszycie Weśrednie uzyskał*²².

Fot. 1. Podpis Stefana Złotnickiego, herbu Nowina
Źródło: APŁOS, *Akta notariusza A. Pstrokońskiego*, 1812, k. 543

2 czerwca 1804 r. Stefan Złotnicki poślubił Honoratę z Okołowiczów. Ślub odbył się w kościele parafialnym w Lutomierniu. Ojcem Honoraty był Mikołaj Okołowicz, szambelan króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, sędziego Sądu

¹⁷ A. Parczewski, *Monografia Szadku*, Warszawa 1870, s. 30.

¹⁸ E. Nejman, *Cztery pokolenia...*, s. 47.

¹⁹ AGAD, GKR, relacje, nr 180.

²⁰ APŁOS, *Powiatowa Komisja Sprawiedliwości w Sieradzu (Kreisjustizkommissionen zu Sieradz)*, sygn. 75/20.

²¹ E. Nejman, *Cztery pokolenia...*, s. 50.

²² Tamże, s. 50.

Apelacyjnego Królestwa Polskiego, poseł na Sejm i założyciel miasta Konstantynowa Łódzkiego²³; matką Marianna z Piersickich-Łukaszewicz. Ślub Honoraty poprzedziła intercyza zawarta 12 lutego 1804 r. w Kaliszu. Posag panny młodej wynosił 100 tys. zł, a wyprawa kosztowała 30 tys. Cała ta suma została zapisana na hipotecę dóbr zduńskowolskich, a sam Złotnicki zobowiązał się zabezpieczyć uzyskaną kwotę na dobrach Opiesin i Stęszycy. 4 sierpnia 1805 r. w Lutomiersku Złotnickim urodziła się pierwsza córka, Petronela Julianna Marianna.

Rodziny Okołowiczów i Złotnickich były ze sobą zaprzyjaźnione, wspólnie uczestniczyły w różnych uroczystościach rodzinnych, co widać w zachowanych aktach kościelnych i notarialnych. Mieli także wspólne interesy i podobnie problemy²⁴.

Jak się okazuje, Stefan Złotnicki, jako kolejny dziedzic dóbr zduńskowolskich, początkowo nie mieszkał w Zduńskiej Woli. Prawdopodobnie nie miał gdzie, gdyż stary dwór nie nadawał się do wprowadzenia młodej, sztywnej i zapewne przyzwyczajonej do zbytku żony. Zresztą rezydował tam jeszcze starszy brat, Antoni. Zamieszkali zatem razem w Szadku.

Szadek był miastem znacznie bardziej okazałym niż ówczesna Zduńska Wola. Mieściły się tu różne urzędy, był siedzibą władz powiatowych i sądów, mieszkali notariusze obsługujący duży teren od Uniejowa do Pabianic, więc był z pewnością bardziej atrakcyjny do zamieszkania. Jednocześnie Złotnicki był dzierżawcą wsi Janiszewice i Kałowa; nie gospodarował jednak sam, miał do tego poddzierżawcę.

CZŁOWIEK OŚWIECONY

W 1807 r. Stefan Złotnicki został członkiem Kaliskiej Izby Handlowej i podprefektem (starostą) powiatu szadkowskiego w departamencie kaliskim²⁵. W Szadku przyszły na świat kolejne dzieci Stefana i Honoraty. Ile ich dokładnie

²³ Mikołaj Krzywiec Okołowicz herbu Ostoja (1762–1841) już w młodości był posesorem wsi Szymanów w powiecie szadkowskim. Pod koniec XVIII w. zakupił wsie Behcice i Rszew, a w latach późniejszych również Niesięcin i Srebrną. Przed rokiem 1821 założył osadę Okołowicz na południe od Neru, którą przeznaczył na miejsce zamieszkania dla swoich synów, a około 1825 r. założył osadę Krzywiec. Jego najważniejszym nabytkiem okazała się jednak wieś Żabice Wielkie, którą nabył na początku XIX w. od Katarzyny Kossakowskiej lub jej sukcesorów. W 1821 r., chcąc powiększyć dochody płynące z posiadanych dóbr, Okołowicz podjął decyzję o założeniu na gruntach wsi Żabice miasteczka sukienniczego (osady fabrycznej) Konstantynów. W tym samym roku podpisał umowę z trzema osadnikami przybyłymi z Ozorkowa, obligując ich do sprowadzenia 150 rodzin tkaczy. Dobrze rozwijająca się osada, dzięki staraniom dziedzica, w 1830 r. otrzymała prawa miejskie. M. Okołowicz ufundował w osadzie kościół, pierwotnie filię kościoła parafialnego w Kazimierzu, a od 1840 r. samodzielną parafię. W roku 1837 Mikołaj sprzedał Konstantynów starszemu synowi Ignacemu, a sam przeniósł się do Warszawy. W stolicy pozostał aż do śmierci. Został pochowany wraz z żoną w kościele parafialnym Narodzenie NMP w Konstantynowie Łódzkim. W latach późniejszych ich wnuk Gustaw dobudował do kościoła kaplicę grobową i tam przeniósł ich szczątki.

²⁴ E. Nejman, *Cztery pokolenia...*, s. 57.

²⁵ T. Kościan, *Kalendarium Zduńskiej Woli*, Zduńska Wola 1995, s. 10.

było, niestety nie wiadomo, gdyż akta urodzonych dzieci w parafii szadkowskiej zachowały się od roku 1808. 12 kwietnia 1808 r. urodził się syn Zygmunt Feliks Ignacy, nazwany tak zapewne na cześć stryja ojca, poległego w czasie konfederacji barskiej. Petronela i Zygmunt w 1808 r. zostali ochrzczeni w kościele parafialnym w Zduńskiej Woli. Niecały rok później, 18 stycznia 1809 r. na świat przyszła kolejna córka Kamila Leokadia Marcela. Jej rodzicami chrzestnymi zostali: Franciszek Mączyński, sędzia szadkowskiego sądu w Rzepiszewa i Stanisław Młodecki, podsędek powiatu szadkowskiego²⁶.

Kamila Złotnicka zmarła dwa miesiące po narodzinach, a 27 stycznia 1810 r. w wieku zaledwie 2 lat zmarł w Szadku syn Zygmunt²⁷.

Fot. 2. Stefan Złotnicki (1779–1847) założyciel miasta Zduńska Wola – portret olejny na płótnie nieznanego malarza, lata 30. XIX w.

W prawej dłoni dziedzic trzyma cyrkiel, jeden z ważniejszych atrybutów wolnomularstwa, powyżej oprawione w formie ksiąg, znajdują się akty prawne: Konstytucja 3 Maja 1791 r., Traktat cesyjny z Prusami z 1793 r., Konstytucja Królestwa Polskiego z 1815 r. oraz Statut Organiczny Królestwa Polskiego z 1832 r.

Uwaga: W 1984 r. staraniem Towarzystwa Przyjaciół Zduńskiej Woli została wydana reprodukcja portretu w formie pocztówki.

Źródło: ze zbiorów Muzeum Historii Miasta Zduńska Wola, zdjęcie J. Stulczewski, kwiecień 2017

²⁶ Archiwum Państwowe w Łodzi (dalej: APŁ), *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szadku, akta urodzonych w 1809*, k. 39.

²⁷ Tamże, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szadku, akta zmarłych w 1810*, k. 40.

Stefan Złotnicki funkcję podprefekta szadkowskiego pełnił do końca 1813 r., kiedy to wraz z rodziną przeniósł się do niedalekiego Sieradza. Zamieszkali przy ulicy Warckiej 8²⁸. Wymagały tego zapewne nowe obowiązki. Złotnicki został bowiem podprefektem powiatu sieradzkiego²⁹, a w 1817 r. komisarzem województwa kaliskiego³⁰. W 1820 r. pełnił funkcję marszałka powiatu szadkowskiego i radcy handlowego województwa kaliskiego³¹, a także był marszałkiem sądów na województwo kaliskie, członkiem Izby Handlowej w Kaliszu³² oraz deputowanym na Sejm Królestwa Polskiego. 25 stycznia 1831 r. wraz z innymi deputowanymi, posłami i senatorami, dokonał detronizacji cesarza rosyjskiego Mikołaja I jako króla Polski.

Podczas pobytu Złotnickich w Sieradzu na świat przyszedł 13 kwietnia 1814 r. ostatni syn Stefana, Juliusz Mikołaj Karol. Zapewne drugie imię otrzymał na cześć swojego dziadka Okołowicza.

Zachowała się wzmianka, że S. Złotnicki w 1817 r. mieszkał w Złoczewie u swojej ciotki Petroneli Błęszyńskiej³³, dla której załatwiał różne sprawy.

Stefan Złotnicki był czynnym członkiem loży masońskiej „Hesperus” w Kaliszu. Z wolnomularstwem sympatyzował od wczesnej młodości. Do loży trafił prawdopodobnie w wyniku osobistych kontaktów z rodziną Bayerów, a w szczególności dzięki znajomości z wolnomularzem i lekarzem obwodu kaliskiego Ferdynandem Bayerem, który w latach 1828–1833 przebywał w Zduńskiej Woli, prowadząc praktykę lekarską na prośbę Złotnickiego³⁴.

Złotnicki był wtajemniczony w inicjacji masońskiej jako mistrz, czyli należał do członków stopnia III (tzw. masonerii błękitnej)³⁵. Loża „Hesperus”³⁶ na wschodzie Kalisza powstała 13 maja 1801 r. jako loża świętojańska (symboliczna)³⁷. Członkami kaliskiej loży byli ludzie związani z władzami miasta Kalisza oraz departamentu i województwa kaliskiego. Najsilniejszą grupę reprezentowali urzędnicy Komisji Wojewódzkiej Kaliskiej. W 1818 r. loża liczyła 141 aktywnych

²⁸ APŁOS, *Akta notariusza J. Dydyńskiego*, 1809, nr 47.

²⁹ *Dziennik Departamentu Kaliskiego*, 1815, nr 23.

³⁰ AOŁOS, *Akta notariusza J. Dydyńskiego*, 1817, nr 1252. Komisja Wojewódzka Kaliska została utworzona w 1815 r. w miejsce zlikwidowanej Prefektury Departamentu Kaliskiego, działała do 1837 r.

³¹ Tamże, *Akta notariusza W. Kobyleckiego*, 1820, nr 307.

³² J. Chrzanowski, Rodowód założyciela miasta, „Nasz Tygodnik Zduńska Wola–Łask”, 7.10.2005.

³³ Petronela Błęszyńska z Radolińskich – właścicielka po mężu dóbr złoczewskich – była przyrodnią siostrą Julianny z Walewskich Złotnickiej, matki Stefana Złotnickiego. Zob. E. Neiman, *Cztery pokolenia...*, s. 65.

³⁴ J. Chrzanowski, *Nasi oświeceni wolnomularze*, „Nasz Tygodnik Zduńska Wola–Łask”, 30.04.2009.

³⁵ S. Załęski, *O masonii w Polsce od roku 1738 do 1822. Na źródłach wyłącznie masońskich*, Kraków 1908, s. 149, 152.

³⁶ Hesperus – z języka greckiego „wieczór”, „gwiazda wieczorna”, „zachód”. Hesperus to także bożek grecki, opiekun planety Wenus.

³⁷ K. Walczak, *Loże masońskie i organizacje prawnomularskie Kalisza*, Kalisz 2004, s. 16.

członków³⁸. Wolnomularze spotykali się w domu Jana Antoniego Bayera przy dzisiejszej ul. Chodyńskiej w Kaliszu. Złotnicki musiał się udzielać w pracach łoży, odprowadzanych według rytuału stopnia III, w którym uczniowie i czeladnicy nie mogli uczestniczyć. O jego zaangażowaniu w pracy społecznej na rzecz wolnomularstwa może świadczyć fakt uwiecznienia na swoim znanym portrecie w prawej dłoni cyrkla, jednego z ważniejszych atrybutów w symbolice masońskiej³⁹.

25 września 1821 r. nastąpiła oficjalna kasata kaliskiej łoży wolnomularskiej, a także faktyczna likwidacja wolnomularstwa polskiego⁴⁰.

DOBRY GOSPODARZ

Prawdziwy rozwój dóbr zduńskowolskich zapoczątkował Stefan Złotnicki, który po spłacie brata w 1804 r. stał się jedynym ich właścicielem. Rozpoczął masowe sprowadzanie osadników-rzemieślników, a w szczególności sukienników, płócienników i pończoszników, nadając im place na osiedlenie w zamian za czynsz. Był człowiekiem bywałym, znał i rozumiał procesy zachodzące w kraju. Udane działania, takie jak założenie osad fabrycznych w Ozorkowie, Brzezinach, Aleksandrowie, a także stworzenie miasteczka przez teścia, Mikołaja Okołowicza na gruntach wsi Żabice, nazwanego później Konstantynowem, były przykładem i inspiracją do naśladowania. Postanowił i on sprowadzić rzemieślników na swój teren i rozwinąć przemysł włókienniczy. Od 1818 r. rozpoczął szeroko zakrojone prace przygotowawcze. Na wydzielonym terenie wyznaczono działki o powierzchni od 3 do 6 morgów. Do tego dochodziła morga łąki na pastwiska. Pracami kierował geometra Wilhelm Bergeman. On też wykreślił pierwszą mapę miejscowości. Ulice otrzymały nazwy, zaczęto budować budynki rotacyjne wykorzystywane przez osadników do czasu zbudowania własnych domów.

Przybywający do dóbr zduńskowolskich osadnicy zawierali z dziedzicem umowy indywidualne, na mocy których otrzymywali 2 morgi gruntu, ogród, 9 kłoców sosnowych, 2 tys. sztuk cegieł oraz 27 talarów na budowę domu, w zamian zobowiązani byli do świadczenia różnego rodzaju usług na rzecz dworu, płacenia czynszu i uruchomienia warsztatów tkackich⁴¹.

Osiadli w dobrach Złotnickiego płóciennicy, otrzymywali działki większe od pozostałych rzemieślników, co umożliwiała im samodzielną produkcję lnu. Za przydzielone siedliska osadnicy płacili jednorazowo 18 talarów oraz roczny czynsz w wysokości 8 talarów. Przykładowo w roku 1824 Stefan Złotnicki zawarł umowę z przybyłym osadnikiem z Królestwa Czeskiego Antonem Pil-

³⁸ Tamże, s. 21.

³⁹ Cyrkiel – symbol mądrości, wiedzy, rozumu, twórczych i aktywnych sił Boga i człowieka. Łącząc w sobie okrąg, czyli nieskończoność i punkt – początek, symbolizuje absolut. Obok wielgicnicy i Biblii jest jednym z tzw. Wielkich Świąteł w łoży.

⁴⁰ S. Machowski-Lempicki, *Kaliskie łoże wolnomularskie*, Kalisz 1928, s. 37–38.

⁴¹ R. Poradowski, *Zduńska Wola i okolice*, Zduńska Wola 1984, s. 6.

tem z zawodu tkaczem-płóciennikiem, który otrzymał dom i 10 morgów ziemi przy ul. Przedmieście Warszawskie (obecnie Szadkowska) oraz jedną krowę za 120 talarów. Jednocześnie zobowiązał się do płacenia czynszu w wysokości 33 zł rocznie⁴².

Dziedzic Złotnicki w 1821 r. wystąpił do Komisji Województwa Kaliskiego o zamianę gruntów kościelnych na czynsz. Motywował to faktem, że przy regulowaniu osady fabrycznej grunta dotychczasowe kościelne są na (...) *zawadzie w kierowaniu ulic i oznaczaniu placów pod budowę podług planu przedsięwziętemu*⁴³. W 1843 r. Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych zezwoliła na zamianę gruntów w ramach wypłacania proboszczowi pensji w wysokości 150 rbs rocznie (potwierdzeniem tego jest akt notarialny zawarty przez strony).

Również w roku 1821 Złotnicki podjął starania o powiększenie obszaru parafii zduńskowolskiej. Jeszcze tego samego roku 8 czerwca uzyskał reskrypt (zezwoleń) od Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, na przyłączenie do parafii wsi Sęszyc i Opiesina oraz pustkowie Kazek, należących dotychczas do parafii w Korczewie⁴⁴.

Dla ludności katolickiej niemieckojęzycznej ważny był duchowny władający tym językiem. S. Złotnicki, reprezentujący dozór kościelny, przedstawił administratorowi diecezji kujawsko-kaliskiej fundusz na utrzymanie wikariusza mówiącego po niemiecku. W 1823 r. Złotnicki podpisał z przedstawicielami gminy żydowskiej, Jakubem Hillerem Warszawskim, Gabrielem Bernsteinem i Abramem Wrocławskim, umowę sprzedaży budynku przy rynku, na cel urządzenia synagogi oraz placu z przeznaczeniem na cmentarz (kirchol)⁴⁵.

Dla mieszkańców wyznania ewangelickiego dziedzic czynił starania o ustanowienie parafii ewangelicko-augsburskiej. Wystąpił w 1825 r. do Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z prośbą o wsparcie finansowe na:

- 1) *wystawienie kościoła, domu dla pastora i szkoły ma kosztować 28000 zł, Fundusze zebrane wynoszą 12 tys. brakuje 16 tys. zł,*
- 2) *utrzymanie kościoła i służb kościelnych potrzeba rocznie funduszu zł polskich 1800, miasto posiadało 1000 zł,*
- 3) *utrzymanie wikarego z językiem niemieckim brakuje rocznie 600 zł*⁴⁶.

Złotnicki prośbę swoją uzasadniał dużą, liczącą 1860 dusz, grupą mieszkańców wyznania ewangelickiego i około 800 dusz katolików, *nie posiadających języka polskiego*. W rezultacie tych działań w 1827 r. powstała parafia

⁴² APŁOS, *akta notariusza W. Kobyleckiego*, 1824, nr 85–87.

⁴³ M. Budkiewicz, *Kościelne dzieje Zduńskiej Woli*, Zduńska Wola 2017, s. 207.

⁴⁴ APŁOS, *akta notariusza W. Kobyleckiego*, 1821, nr 267.

⁴⁵ Tamże, 1823, nr 308.

⁴⁶ Z. Włodarczyk, *Początki parafii ewangelicko-augsburskiej w Zduńskiej Woli – list Stefana Złotnickiego do władz administracyjnych Królestwa Polskiego (1825 r.)*, „Na Sieradzkich Szlakach”, 2017, nr 1, s. 19.

ewangelicko-augsburska. Jej organizatorami byli: Dawid Trautmann, Marcin Trelenberg, August Francke i Ernest Seidel, przy wsparciu ks. pastora Jerzego Wendt. Ze składek wiernych zakupiono stary budynek owczarni z kolonii Opiesin, po czym przeniesiono go na ul. Maurycego (dziś Getta Żydowskiego). Był to pierwszy zbor parafii ewangelicko-augsburskiej, posiadający salę modlitwy, izbę szkolną i mieszkalną dla nauczyciela (kantorat)⁴⁷. Pierwszym pastorem został ks. Wilhelm Biederman, a księgi kościelne prowadzono od roku 1831⁴⁸.

Dla wygody osiadłych w mieście sukienników zorganizowany został folusz, na bazie młyna wodnego na rzece Grabi. Złotnicki kupił w 1820 r. osadę młynarską od Franciszka Odrowąża Karsznickiego, dziedzica dóbr Zielęcice (pow. łaski) (...) z polami, łąkami, ogrodem nowo ustanowionym i zabudowaniami za 7000 zł i 7 dukatów porękawicznego. Przez 3 lata będzie płacił czynsz po 500 zł, potem po 200 zł. Sukiennikom mieszkającym w Zduńskiej Woli dziedzic ustanowił (...) pierwszeństwo folowania w foluszu dominialnym we wsi Zieleńcicach wybudowanego. Folusz ten okazał się niewystarczający na potrzeby sukienników i w 1823 r. Wincenty i Anna Wolicy wydzierżawili Złotnickiemu swój młyn wodny w Kustrzycach nad rzeką Grabią (pow. łaski) na 9 lat za 5.400 zł⁴⁹. Młyn obsługiwał Daniel Binder⁵⁰. Przybyli osadnicy również korzystali z blich do bielienia płótna, zlokalizowanych przy ul. Pivnej w Zduńskiej Woli (w 1829 r. zostały odkupione od dziedzica przez braci Franciszka i Leopolda Hillów).

Fot. 3. Medal Towarzystwa Przyjaciół Zduńskiej Woli z wizerunkiem Stefana Żłotnickiego, wybity w 1984 r. przez Mennicę Państwową (awers)

Źródło: ze zbiorów Towarzystwa Przyjaciół Zduńskiej Woli, zdjęcie A. Woźnicki, 2015

Dziedzic, posiadając własne lasy w Polkowie i Czechach, miał możliwość budowania domów z własnego drewna. Mimo to dokupywał drewno z okolicz-

⁴⁷ J. Stulczewski, *Ewangelicy w okolicy Szadku i Zduńskiej Woli w XIX–XX w.*, „Biuletyn Szadkowski” 2009, t. 9, s. 87–88.

⁴⁸ L. Wicher (red.), *Stulecie Miasta...*, s. 30.

⁴⁹ Od 1829 r. Zduńska Wola posiadał 4 folusze: w Zielęcicach, Kustrzycach, Bilewie i folusz Karola Puppego w Szadkowicach. Zob. J. Śmiałowski, *Zduńska Wola. Monografia miasta do 1914 roku*, Zduńska Wola 1974, s. 40.

⁵⁰ APŁOS, *Akta notariusza W. Kobyleckiego*, 1823, nr 341.

nych majątków, m.in. w 1821 r. zakupił od Walentego Karskiego: (...) *na borach Krobanowskich drewna sągów 500 po 2 zł 24 grosze, sosien budulcowych 100 po 6 zł, kupujący sam wyrąbie, w tym trzecia część świerków*⁵¹.

Kiedy przybyli pierwsi osadnicy do dóbr Zduńskiej Woli? Na to pytanie nie można dać jednoznacznej odpowiedzi, gdyż nie zachowały się na ten temat żadne informacje. Pewne wnioski można wyciągnąć, badając akta metrykalne, informacje o liczbie ludności i dokumenty notarialne. Według nich pierwszym sukiennikiem przybyłym do majątku był Dawid Sur, który zawarł umowę 22 lipca 1819 r. na zakup trzech mórg ziemi przy trakcie sieradzkim. W kolejnym roku przybyli: Gabriel Bornstein (kupił dom z zabudowaniami przy ul. Rynek 8) i cieśla Andrzej Szyndler (otrzymał bezpłatnie plac, cegłę i drewno przy ul. Sieradzkiej 6)⁵². Pierwsza umowa z większą grupą osadników liczącą 22 osoby, została zawarta 3 stycznia 1821 r. Przybyłym rzemieślnikom przydzielono wszystkie działki przy ul. Stefana (obecnie Sieradzka) po 3 morgi miary rendlandzkiej⁵³. Według J. Śmiałowskiego tkacze zaczęli już napływać do osady w 1817 r. Pierwsi osadnicy przyjechali z Rawicza, Krotoszyna, Bojanowa i Zielonej Góry⁵⁴.

W 1823 r. zanotowano na terenie dóbr zduńskowolskich 140 osiadłych sukienników i 60 płócienników. Analizując ilość urodzeń w zduńskowolskiej parafii, można zaobserwować ich wyraźny wzrost od roku 1821. Można więc przyjąć, że pierwsza większa grupa osadników napłynęła nie wcześniej niż w roku 1819 lub 1820.

Znaczący wzrost liczby ludności zanotowano między rokiem 1826 i 1827 – prawie o 1500 osób. Była to druga fala napływania osadników do dóbr. Trzecia fala przybyła w latach 1834–1841. Był to wzrost o 1250 osób. Kolejne lata charakteryzują się niewielkim stałym wzrostem liczby ludności wynikającym ze zwykłego przyrostu naturalnego. Jedynym wyjątkiem były lata 1832, 1836, 1848 i 1855–1857, kiedy to epidemia cholery przyczyniła się do wysokiej umieralności.

Największa fala osadników pochodziła z trzech krajów: Królestwa Czech, Królestwa Saksonii i Królestwa Prus. Z Królestwa Czech – 79 rodzin, Królestwa Saksonii – 78. Przybyli także „fabrykanci” ze Śląska – 46, Księstwa Poznańskiego – 16, Hesji – 15, Meklemburgi – 15, Turyngi – 13, Bawari – 11, Badeni Wirtenbergi – 9, oraz z pobliskich miast i wsi (m. in. Szadku, Łasku i Widawy).

⁵¹ Tamże, 1822, nr 152.

⁵² Tamże, 1820, nr 55, 308.

⁵³ Móg reński to 0,255 ha, czyli 3 morgi to 7650 m². Umowy wówczas podpisali m.in.: Jan Modro, Jan Schuman, Jakub Meske, Adam Klukas, Michał Zajdel, Martin Hencke, Dawid Trautman, Godfryd Ehling, Karol Zaychert, Karol Koppe, Georg Rahn, Krzysztof Ratke, Fryderyk Jordan, Godfryd Messala, Ignacy Porowski, Adam Keller i inni. Zob. APŁOS, *Akta notariusza A. Pstrokońskiego*, 1821, k. 5.

⁵⁴ J. Śmiałowski, *Zduńska Wola...*, s. 25.

Tablica. 1. Nadania ziemi w formie aktów notarialnych w latach 1819–1841 na terenie dóbr zduńskowolskich

Rok	Miasto	Stęszycze	Opiesin	Ogrodzisko	Zduny	Poręby	Kawęczynek	Razem
1819	2							2
1820	4							4
1821	13							13
1822	1							1
1823	1							1
1824	33	2						35
1825	7							7
1826	30	2						32
1827	8	1	27					36
1828	127	10	35					172
1829	9	1	1					11
1830							5	5
1832	5							5
1833	2							2
1834	3							3
1835	1							1
1836	10							10
1837	6			36	60	18		120
1838	3							3
1839	4		3					7
1840	4			1		6		11
1841	1							1
1843	18							18
Razem	292	16	66	37	60	24	5	500

Źródło: oprac. własne E. Nejman.

Place przydzielono przy ulicach: Trakt Warszawski (obecnie Szadkowska) – 40 osad, Rynek – 28, ul. Stefana (Sieradzka) – 37, ul. Petroneli (Kościelna) – 23, ul. Juliusza – 31, ul. Honoraty (Łaska) – 25, ul. Złota – 24, ul. Maurycyego (Getta Żydowskiego) – 20, na Kafłu – 2, młyn Kazek – 2, ul. Piwna – 3, Jurydyka – 24, ul. Ogrodowa – 9, ul. Belwederska (Złotnickiego) – 4, ul. Farbiarska – 8, ul. Pa-procka – 2, ul. Emerytury – 5, ul. Dolna – 2, ul. Zamkowa – 3 (Aleje Kościuszki), ul. Góry – 3, na polu – 2.

W 1823 r. dziedzic zawarł umowę z Komisją Spraw Wewnętrznych i Policji, zobowiązując się do wybudowania i uruchomienia do roku 1825 fabryki płótna (manufaktury płóciennej), zatrudniającej 60 majstrów tkackich, założenia blichu, folusza i magła według wzorów zagranicznych. Otrzymał na ten cel pożyczkę w wysokości 50 tys. zł⁵⁵. W specjalnie wybudowanym budynku Złotnicki umieścił blich⁵⁶, który wyposażył w kocioł do warzenia i dwie ramy: jedną do ługowania i moczenia płócien, drugą do bielienia. Mieszkańcom okolicznych wsi rozdał 200 kołowrotków do przędzenia lnu. Manufaktura posiadała warsztaty do wyrobienia obrusów gładkich i w deseń, do serwet gładkich i w deseń oraz ręczników i chustek. Razem 16 warsztatów zatrudniało 30 robotników⁵⁷. Stefan Złotnicki spłacił zaciągniętą pożyczkę już w 1830 r., jednak płóciennictwo z czasem zaczęło przegrywać z tańszą produkcją bawełnianą i manufakturami, gdyż nie dawało już zakładanych zysków.

Przedstawicielem handlowym dziedzica został żyd Faybuś (Fabiś) Opatowski, mieszkaniec Szadku, który zobowiązał się sprowadzić z Szadku do Zduńskiej Woli handel sukniem wraz z jego prowadzeniem⁵⁸. Opatowski według umowy wystawi „ciepłe ramy”, czyli suszarnie sukna⁵⁹. W 1824 r. zawarł umowę na dzierżawę roczną dochodów z soli, rzezi i wagi. Umowa precyzowała (...) *szynk soli prowadzić będzie tylko August Francke za 30 zł, a starozakonni których dwór wskaże za 100 zł, lub 0,5 gr od funta. Kontrakt opiewał na 1500 zł rocznie*⁶⁰.

Duże dochody dawała propinacja. Propinator Jakub Hiller-Warszawski zapłacił za rok 1823 sumę 23 tys. zł, a w roku następnym zawarł z dziedzicem Złotnickim umowę na dzierżawę wyszynku trunków na 6 lat za 144 tys. zł (umowa została przedłużona w roku 1831) (...) *Złotnicki 2000 garncy okowity ze swojej gorzelnii sprzedaje Hillerowi Warszawskiemu co tydzień po garncy 200 odbierze, wartość kontraktu opiewała na 7000 zł*⁶¹. W roku następnym wartość transakcji wynosiła już 120 tys. zł. Dziedzic zobowiązywał osadników do kupowania wyłącznie trunków z szynków dominialnych⁶².

Zyski płynęły też ze sprzedaży piwa. W 1826 r. dziedzic zawarł umowę z Wilhelmem Bergemanem na budowę nowego murowanego browaru, krytego dachówką⁶³.

Użytkowanie folusza w 1824 r. przejął Mosiek Koppel wraz z bratem Jochym. Kupili oni prawa do wydawania kwitów foluszowych od Stefana Złotnickiego za 4 tys. zł⁶⁴. W tym samym roku Jakub Hiller-Warszawski i Gabriel Bomasteyn na lata 1825–1826 wydzierżawili za 1 tys. zł dochody z rzezi. Do-

⁵⁵ Tamże, s. 54.

⁵⁶ Blich, blech – miejsce bielienia płótna.

⁵⁷ J. Śmiałowski, *Zduńska Wola...*, s. 55.

⁵⁸ J. Stulczewski, *Żydzi w Szadku – rys historyczny*, „Biuletyn Szadkowski” 2010, t. 10, s. 143.

⁵⁹ APŁOS, *Akta notariusza W. Kobyleckiego*, 1823, nr 177.

⁶⁰ Tamże, 1824, nr 441.

⁶¹ Tamże, 1831, nr 239; 1832, nr 264.

⁶² W. Pawlak, *Miasto przy fabrycznym trakcie*, Zduńska Wola 1986, s. 1.

⁶³ APŁOS, *Akta notariusza W. Kobyleckiego*, 1826, nr 30.

⁶⁴ Tamże, 1824, nr 149.

chody uzyskiwano także z dzierżawy dóbr Zduńska Wola i wsi Zduny i Stęszyce w 1832 r., które Złotnicki wydzierżawił na 2 lata geometrycznie Wilhelmowi Bergemanowi za 25 tys. zł rocznie⁶⁵.

ZAŁOŻYCIEL MIASTA ZDUŃSKA WOLA

Zduńska Wola, przez którą przebiegał uczęszczany szlak handlowy kalisko-piotrkowski, niemal od chwili powstania pełniła funkcję głównego ośrodka w dobrach szlacheckich⁶⁶. Formalny brak metryki miejskiej nie przeszkadzał jej w faktycznym pełnieniu funkcji ośrodka miejskiego⁶⁷. Dalszy rozwój osady był ściśle związany z napływem tkaczy i rozwojem jej funkcji przemysłowej. W 1824 r. zamieszkiwało na terenie dóbr zduńskowolskich ok. 1400 osób, w tym 150 majstrów sukieniczych pracujących w 125 warsztatach⁶⁸.

136 mieszkańców dóbr Zduńska Wola 29 grudnia 1824 r. wybrało pełnomocników specjalnych do (...) *przypilnowania, żeby grunta przez nich posiadane do ksiąg wieczystych były wpisane i ułożenia się z dziedzicem i Rządem, żeby osada fabryczna do godności miasta była wyniesiona, wskazania funduszków na utrzymanie urzędników policyjnych, założenia parafii ewangelickiej i urządzenia szkoły dla edukacji dzieci wszelkich wyznań (...)*, co aktem notarialnym z dziedzicem Złotnickim potwierdzili⁶⁹. Pełnomocnikami zostali: Wojciech Krüger, Mikołaj Olszewski, Michał Kant, Samuel Georg, August Franck i Jakub Hiller-Warszawski⁷⁰.

Dziedzic przeznaczył pod przyszłe miasto ze swoich dóbr: 36 włók, 22 morgi i 93 pręty (1102 morgi 93 pręty), czyli 617 ha 30 arów ziemi, z wyłączeniem wsi: Kawęczynek, Stęszyce i Opiesin. W marcu 1825 r. Złotnicki wystąpił do Komisji Województwa Kaliskiego z prośbą o nadanie Zduńskiej Woli praw miejskich. Dziedzic – korzystając z pobytu w swoich dobrach 20 lipca 1825 r. cesarza Rosji i króla Polski Aleksandra I Romanowa – uzyskał przychylną decyzję⁷¹. Dzięki temu już 25 października 1825 r. decyzją tegoż cesarza, dekret erekcyjny Rady Administracyjnej Królestwa Polskiego stanowił (...) *wynieść niniejszemu na Miasto, osadę rękodzielniczą (...) nadając one nazwisko Miasta Zduńska Wola i przypuszczając takowe do wszelkich praw Miastom prywatnym w Królestwie Polskim służących (...)*⁷², a więc osada Zduńska Wola uzyskała statut i przywilej miasta; z wyłącze-

⁶⁵ Tamże, 1832, nr 14.

⁶⁶ J. Śmiałowski, *Zduńska Wola...*, s. 15.

⁶⁷ Potwierdzeniem posiadania przez Zduńską Wólę statusu miasteczka jest pismo sieradzan do Sejmu Królestwa Polskiego w 1818 r.: *Zmniejszeniem miasteczek np. w Sieradzkim obwodzie, Burzenina, Zduńskiej Woli (...)*. Zob. J. Kozłowski, *Opowieści z miasta nad Brodnią*, Zduńska Wola 2010, s. 10.

⁶⁸ E. Bartosik, *Zduńska Wola 2000*, Zduńska Wola 2000, s. 3.

⁶⁹ APŁOS, *Akta notariusza W. Kobyleckiego*, 1824, nr 446.

⁷⁰ J. Śmiałowski, *Zduńska Wola...*, s. 18.

⁷¹ L. Wicher (red.), *Stulecie Miasta...*, s. 7.

⁷² Tamże, s. 68.

niem tzw. Jurydyki, czyli posiadłości położonej wokół dworu, w którym mieszkał Złotnicki (teren ograniczony obecnymi ulicami: Kościelną, Dolną, Piwną, Złotnickiego)⁷³. Akt erekcyjny podpisali: książę Józef Zajączek, namiestnik Królestwa Kongresowego; Tadeusz Mostowski, minister Spraw Wewnętrznych i Policji oraz gen. bryg. Franciszek Ksawery Kossecki, sekretarz Stanu Królestwa Polskiego.

Nowopowstałe miasto Zduńska Wola miało 14 ulic, rynek i plac jarmarczny, zwany potocznie targowiskiem końskim. Teren miasta graniczył od wschodu z wsiami szlacheckimi: Kawęczyn, Krabonów, Osmolin, Swędzieniejowice, od południa z wsiami: Paprotnia i Zduny, od zachodu z wsią rządową Czechy i Tymienicami, od północy z wsiami Stęszyce i Opiesin. Obszar miejski obejmował powierzchnię ok. 6,2 km². Miasto należało do powiatu szadkowskiego, obwodu sieradzkiego, województwa kaliskiego.

Fot. 4. Tablica epitafijna Juliusza Złotnickiego syna Stefana (1814–1875) w kościele parafialnym w Strońsku

Na tablicy widoczny herb Nowina

Źródło: zdjęcie J. Stulczewski, kwiecień 2017

Kolejne lata przyniosły dalszy dynamiczny rozwój miasta. Złotnicki nadał przybyłym osadnikom bezpłatnie ziemię i świadczył pomoc w budowaniu domostw, przekazując bezpłatnie lub na kredyt drzewo ze swoich lasów oraz cegłę ze swojej cegielni, pod warunkiem opłaty wieczystego czynszu⁷⁴. Napływali nowi rzemieślnicy, powstały nowe osady-kolonie. W 1827 r. liczba ludności wynosiła już 2758 osób. Miasto posiadało około 320 budynków, w tym 30 murowa-

⁷³ Włączenie tzw. Jurydyki w granice miasta nastąpiło dopiero w 1899 r. Zob. E. Bartosik, *Zduńska Wola...*, s. 5.

⁷⁴ Czysze, pobierane przez Stefana Złotnickiego zlikwidowane zostały ukazem carskim z 1846 i 1866 r. Zob. L. Wicher (red.), *Stulecie Miasta...*, s. 10.

nych. Ze względu na brak wolnych placów dla napływających tkaczy, osadnictwo zaczęło lokować się na terenie wsi Kawęczyn, włączonej w granice miejskie w 1830 r. (rejon dzisiejszych ulic: Szadkowskiej, Spacerowej i Przemysłowej).

Z tytułu organizacji miasta Złotnicki poniósł duże koszty. Bezpłatnie przydzielił ziemię pod ratusz, na ogrody dla burmistrza, dla sługi policyjnego i dwóch stróżów nocnych, pod budowę cegielni, budynki szkół katolickiej i ewangelickiej, ogrody dla nauczycieli oraz na cmentarz żydowski i ewangelicki⁷⁵. Zezwolił także na bezpłatne pobieranie piasku na budowę, a mieszkańcy mogli zbierać kamienie na dworskich polach. Bezpłatne również wykonywano płukanie wełny w stawach Kazek i na terenie Jurydyki.

Na budowę kościoła ewangelicko-augsburskiego i domu dla pastora dziedzic przeznaczył bezpłatnie plac, 50 tys. sztuk cegły palonej i 20 belek oraz 1200 zł. Dla użytku pastora dodatkowo wygospodarował ogród i łąkę oraz zapewnił mu pensję.

Złotnicki zobowiązał się też wystawić ratusz. Budynek ten zastąpił zapewne stary ratusz, zbudowany przez ojca Stefana, Feliksa Złotnickiego⁷⁶. Pełnił on funkcję częściowo gościńca i zajazdu ze stajniami, mieścił także kramy rzeźników. Dziedzic zaciągnął na budowę nowego ratusza pożyczkę rządową w wysokości 3 tys. zł⁷⁷. Dom gościnny wybudował w 1847 r. Antoni Kebeł, majster ze Zgierza.

Na utrzymanie kasy miejskiej Złotnicki przeznaczył kapitał 2 tys. zł, ulokowany na swoim majątku i oprocentowany na 5%. Na ten sam cel miały iść dochody z wagi miejskiej i opłat handlowych. Dla wygody rzemieślników został zakupiony folusz, na którego funkcjonowanie zobowiązał się dostarczać drewno i glinę. Do użytku mieszkańców oddano również nowo wybudowany magiel, a dziedzic zobowiązał się utrzymywać na terenie miasta dwa mosty.

Oprócz organizacji własnej manufaktury, Złotnicki trudnił się innymi interesami, m. in. w 1825 r. nabył od kupca z Kalisza wełnę za 12 tys. zł, prawdopodobnie do zaopatrywania sukienników pracujących w Zduńskiej Woli⁷⁸.

19 stycznia 1831 r. zmarła Honorata Złotnicka z Okołowiczów⁷⁹. Została pochowana na cmentarzu rzymskokatolickim w Zduńskiej Woli. W dowód pamięci mąż Stefan wystawił jej okazały grobowiec z napisem: *POMNIK HONORATY Z OKOŁOWICZÓW ZŁOTNICKIEY: Zbyt wcześniej dla Rodziców, Męża, Dzieci, Familij, Przyjaciół w dniu 19 stycznia 1831 r. a w 42 r. życia swego zmarley.*

Niebawem później, 6 maju 1834 r. zmarła matka Stefana, Julianna Joanna Suchecka z Walewskich. Została pochowana przez syna w kaplicy na cmentarzu parafialnym w Strońsku.

⁷⁵ Cmentarz katolicki założono już wcześniej, pierwszy pochówek odbył się na nim w 1811 r.

⁷⁶ J. Chrzanowski, *Ratusz w Zduńskiej Woli*, „Na Sieradzkich Szlakach” 1999, nr 1, s. 22.

⁷⁷ (...) budynek murowany, parterowy, prostokątnego kształtu, znacznych wymiarów, z wieżą, na której znajduje się zegar (...) jest własnością dziedzica miasta. Mieści w sobie 24 sklepy frontowe, a wewnątrz 32 jatki piekarskie i rzeźnicze. Zob. J. Śmiałowski, *Opis miasta Zduńskiej Woli z 1860 r.*, Zduńska Wola 2000, s. 12.

⁷⁸ APŁOS, *Acta notariusza W. Kobyleckiego*, 1823, nr 18; 1822, nr 152.

⁷⁹ Według aktu zgonu Honorata Złotnicka zmarła 23 stycznia 1831 r. w Zduńskiej Woli. Zob. J. Chrzanowski, *Miasto, które nie boi się marzyć. 180 rocznica nadania praw miejskich Zduńskiej Woli*, Zduńska Wola 2005 (folder).

Fot. 5. Tablica epitafijna Julianny Walewskiej I°v. Złotnicka, 2°v. Suchecka (1757–1834) ufundowana przez syna Stefana Złotnickiego w kaplicy na cmentarzu w Strońsku

Źródło: zdjęcie J. Stulczewski, kwiecień 2017

Z dzieci Stefana Złotnickiego pełnoletniość osiągnęło tylko dwoje: córka Petronela (zm. 1836), późniejsza żona Karola Zagórskiego, dziedzica Bełdowa (pow. rawski) i syn Juliusz. Najmłodszy syn Złotnickich, Juliusz w wieku 10 lat został wysłany na naukę do warszawskiego konwiktu księży pijarów na Żoliborzu. 5 października 1837 r. w Ruścu pojął za żonę Antoninę z Walewskich. Juliusz był właścicielem wsi Ptaszkowice (obecnie miejscowość położona w gminie Zapolice). Jeszcze przed własnym ślubem w lipcu 1837 r. razem z ojcem Stefanem uregulował sprawy majątkowe. Stefan przeznaczył dla syna Ptaszkowice, będące sukcesją po jego zmarłej matce.

Stefan Złotnicki był jak widać człowiekiem energicznym i nie bojącym się ryzyka, nie poprzestawał – jak inni mu współcześni – na gospodarowaniu na roli. Prowadził rozliczne interesy, nie zawsze licujące z jego szlacheckim stanem.

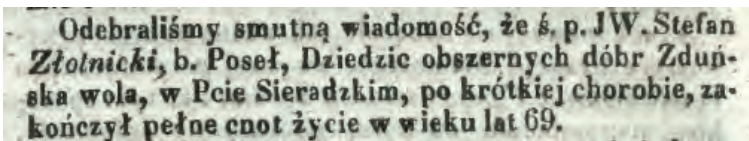
Zaczynał z zerowym stanem posiadania i z takim samym stanem konta skończył, ale w międzyczasie stworzył i powiększył miasto. Rozwój miasta miał stanowić gwarancję zysków. W tym też celu zastrzegł sobie aktem erekcyjnym szereg przywilejów, które powinny zabezpieczyć stały dopływ pieniędzy. Na brak gotówki cierpiał bowiem nieustannie, co wynikało m.in. z zaangażowania się w coraz to nowe przedsięwzięcia. Oprócz poważnego zadłużenia w Skarbie Państwa sięgającego 129 tys. zł, miał Złotnicki wiele długów prywatnych, głównie u kupców żydowskich.

W listopadzie 1823 r. sytuacja finansowa dziedzica była na tyle krytyczna, że wystawiono na licytację jego nieruchomości. W latach następnych sytuacja uległa nieznacznej poprawie, ale już po powstaniu listopadowym miasto przeżywało kryzys w związku z upadkiem sukiennictwa⁸⁰. Dochody dziedzica pocho-

⁸⁰ R. Poradowski, *Zduńska Wola...*, s. 8.

dziły głównie z opłat miejskich i z tytułu propinacji. Jeszcze w 1841 r. zabiegał o uzyskanie pożyczki rządowej w wysokości 300 tys. zł, której najprawdopodobniej nie uzyskał⁸¹. W latach 1834–1844 Zduńska Wola wyrosła na liczący się ośrodek tkactwa bawełnianego⁸².

Stefan Złotnicki, człowiek wielkiego umysłu, przedsiębiorczy, oświecony, tolerancyjny i pełen inicjatyw zmarł o godzinie w pół do piątej rano 9 grudnia 1847 r. w Zduńskiej Woli. Fakt śmierci dziedzica zgłosili: Justyn Stanisławski, rachmistrz ekonomiczny i Jan Sobański, organista zduńskowolskiej parafii katolickiej⁸³. Pochowany został u boku swojej żony na starym cmentarzu rzymskokatolickim przy ul. Łaskiej w Zduńskiej Woli⁸⁴. Jednak z niewiadomych przyczyn syn, jedyny spadkobierca majątku, nie ufundował na grobowcu tablicy poświęconej pamięci ojca⁸⁵

Fot. 6. Informacja o śmierci Stefana Złotnickiego na łamach prasy warszawskiej

Źródło: „Kurjer Warszawski”, nr 337, 17.12.1847, s. 1

Po śmierci Stefana Złotnickiego jego dobra – Zduńska Wola, Kawęczyn A i B, Polków i Czechy, Stęszyce–Opiesin i Stęszyce Weśrednie – uzyskał w wyniku spadku syn Juliusz.

W dłuższej perspektywie osadzanie kolonistów, tworzenie nowych osad dawało korzyści raczej samym osadnikom, a nie dziedzicowi. Dekret carski z 1868 r. o zniesieniu pańszczyzny i uwłaszczeniu chłopów spowodował, że okupnicy przestali wносить opłaty na rzecz dziedzica, który w ten sposób utracił wszelkie dochody ze swoich majątków. Pozostały mu jedynie podatki, które należało płacić.

Juliusz Złotnicki, sukcesor Stefana, znalazł się w sytuacji bez wyjścia. Nie miał już dochodów z majątku, a pozostały wierzytelności. Pomimo pospiesznej wyprzedaży resztek majątku, budynków i prawa do propinacji nadal pozostawał z długami – tak pisał o swoim położeniu: (...) *ja który byłem właścicielem znacznych dóbr stałem się nędzarzem i rad bym się odrzec samego siebie*⁸⁶.

Juliusz do końca życia mieszkał w Ptaszkowicach, gdzie zmarł 2 stycznia 1875 r. Został pochowany na cmentarzu w Strońsku, w kaplicy, którą wystawiła

⁸¹ J. Śmiałowski, *Zduńska Wola...*, s. 187–188.

⁸² W. Pawlak, *Miasto przy fabrycznym...*, s. 2.

⁸³ APŁ, *Acta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Zduńskiej Woli, akta zmarłych*, sygn. 178/1847.

⁸⁴ L. Wicher (red.), *Stulecie Miasta...*, s. 10.

⁸⁵ Po blisko 160 latach od śmierci założyciela miasta Zduńskiej Woli, tablicę pamiątkową w imieniu społeczeństwa lokalnego ufundował w 2006 r. Urząd Miasta Zduńska Wola. Zob. J. Chrzanowski, *U grobu założyciela miasta*, „Nasz Tygodnik Zduńska Wola–Łask”, 6.10.2006.

⁸⁶ J. Śmiałowski, *Zduńska Wola...*, s. 190.

w 1821 r. jego babka, Julianna Walewska. W miejscowym kościele parafialnym pw. Świętej Urszuli Dziewicy i Męczennicy i Jedenastu Tysięcy Dziewic, w prezbiterium po lewej stronie znajduje się tablica epitafijna poświęcona jego pamięci.

Dziś mieszkańcom Zduńskiej Woli o postaci Stefana Józefa Wincentego Złotnickiego przypomina m.in. ulica nazwana jego imieniem, przy której ulokowane zostały najważniejsze urzędy w mieście⁸⁷, tablica na budynku (dworku) Urzędu Miasta Zduńska Wola, medal pamiątkowy Towarzystwa Przyjaciół Zduńskiej Woli z sylwetką założyciela miasta z tombaku patynowanego o średnicy 7 cm, opracowany przez artystę-medaliera Edwarda Gorola i wybity w 1984 r. przez Mennicę Państwową w Warszawie⁸⁸, noszące jego imię Publiczne Gimnazjum nr 4 przy ul. Kilińskiego, a także impreza plenerowa pt. „Miasteczko Złotnickiego”, organizowana od 2014 r. przez Towarzystwo Przyjaciół Zduńskiej Woli.

Fot. 7. Grób Honoraty i Stefana Złotnickich na starym cmentarzu w Zduńskiej Woli

Źródło: zdjęcie J. Stulczewski, kwiecień 2014

Bibliografia

Źródła

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie:

Księgi Sieradzkie Grodzkie, 1780 rok, mfilm 8112, testament Feliksa Złotnickiego.

⁸⁷ Już w okresie dwudziestolecia międzywojennego dzisiejsza ul. Jarosława Dąbrowskiego nosiła nazwę Stefana Złotnickiego.

⁸⁸ J. Stulczewski, *Towarzystwo Przyjaciół Zduńskiej Woli 1975–2015. Zarys monograficzny*, Zduńska Wola 2015, s. 9.

Księgi Sieradzkie Grodzkie, 149.

Księgi Sieradzkie Grodzkie, relacje.

Archiwum Państwowe w Łodzi:

Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szadku, 1809–1810.

Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Zduńskiej Woli, 1831, 1847.

Archiwum Państwowe w Łodzi Oddział w Sieradzu:

Akta notariusza J. Dydyńskiego, 1809, 1817.

Akta notariusza W. Kobyłeckiego, 1820–1824, 1826, 1831–1832.

Akta notariusza A. Pstrokońskiego, 1812, 1821.

Powiatowa Komisja Sprawiedliwości w Sieradzu (Kreisjustizkommissionen zu Sieradz), sygn. 75/3.

Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, sygn. rkps 11810/III.

Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Marsz. Józefa Piłsudskiego w Łodzi:

Akta Urzędnika Stanu Cywilnego parafii Zduńska Wola 1767–1793.

Źródła publikowane

Dziennik Departamentu Kaliskiego, nr 23, 1815.

Opracowania

Bartosik E., *Zduńska Wola 2000*, Zduńska Wola 2000.

Budkiewicz M., *Kościelne dzieje Zduńskiej Woli*, Zduńska Wola 2017.

Chlebowski B., Sulimierski F., Walewski W. (red.), *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Tom XIV, Warszawa 1895.

Chrzanowski J., *Miasto, które nie boi się marzyć. 180 rocznica nadania praw miejskich Zduńskiej Woli*, Zduńska Wola 2005.

Chrzanowski J., *Ratusz w Zduńskiej Woli*, „Na Sieradzkich Szlakach” 1999, nr 1.

Czajkowski F. S., Górzyński S., Chłapowski K., „*Regestr Diecezjów*” *Franciszka Czajkowskiego, czyli Właściciele ziemscy w Koronie 1783–1784*, Warszawa 2006.

Kościan T., *Kalendarium Zduńskiej Woli*, Zduńska Wola 1995.

Kozłowski J., *Opowieści z miasta nad Brodnią*, Zduńska Wola 2010.

Leskiewiczowa J., Ramotowska F., *Sejm Królestwa Polskiego o działalności rządu i stanie kraju 1816–1830*, Warszawa 1995.

Machowski-Łempicki S., *Kaliskie łoże wolnomularskie*, Kalisz 1928.

Missalowa G., *Studia nad powstaniem łódzkiego okręgu przemysłowego 1815–1870*, t. III, *Burżuazja*, Łódź 1975.

Nejman E., *Cztery pokolenia rodu Złotnickich w Zduńskiej Woli*, Zduńska Wola 2010.

Nejman E., *Powiat szadkowski w dawnej statystyce*, „Na Sieradzkich Szlakach” 2009, nr 2.

Niesiecki K., *Herbarz polski*, t.10, Lipsk 1845.

Paprocki B., *Herby rycerstwa Polskiego na Pięcioro Xiąg rozdzielone*, Kraków 1584.

Parczewski A., *Monografia Szadku*, Warszawa 1870.

- Pawlak W., *Miasto przy fabrycznym trakcie*, Zduńska Wola 1986.
- Poradowski R., *Zduńska Wola i okolice*, Zduńska Wola 1984.
- Sęczyński E., *Szlachta wylegitymowana w Królestwie Polskim w latach 1836–1861*, Warszawa 2000.
- Stulczewski J., *Ewangelicy w okolicy Szadku i Zduńskiej Woli w XIX–XX w.*, „Biuletyn Szadkowski” 2009, t. 9.
- Stulczewski J., *Towarzystwo Przyjaciół Zduńskiej Woli 1975–2015. Zarys monograficzny*, Zduńska Wola 2015.
- Stulczewski J., *Żydzi w Szadku – rys historyczny*, „Biuletyn Szadkowski” 2010, t. 10.
- Szubert M., *Bazylika Mniejsza Wniebowzięcia NMP Zduńska Wola*, Zduńska Wola 2009.
- Śmiałowski J., *Opis miasta Zduńskiej Woli z 1860 r.*, Zduńska Wola 2000.
- Śmiałowski J., *Zduńska Wola. Monografia miasta do 1914 roku*, Zduńska Wola 1974.
- Śmiałowski J., *Złotnicy – cztery wieki rodu*, „Na Sieradzkich Szlakach” 1999, nr 1.
- Teki Dworzaczka. Materiały historyczno-genealogiczne z dziejów szlachty wielkopolskiej XV–XX wieku*, Kórnik–Poznań 2004.
- Walczak K., *Loże masonskie i organizacje prawolnomularskie Kalisza*, Kalisz 2004.
- Wicher L. (red.), *Stulecie Miasta Zduńskiej Woli*, Zduńska Wola 1925.
- Włodarczyk Z., *Początki parafii ewangelicko-augsburskiej w Zduńskiej Woli – list Stefana Złotnickiego do władz administracyjnych Królestwa Polskiego (1825 r.)*, „Na Sieradzkich Szlakach” 2017, nr 1.
- Załęski S., *O masonii w Polsce od roku 1738 do 1822. Na źródłach wyłącznie masonskich*, Kraków 1908.

Prasa

- Chrzanowski J., *Nasi oświeceni wolnomularze*, „Nasz Tygodnik Zduńska Wola–Łask”, 30.04.2009.
- Chrzanowski J., *Rodowód założyciela miasta*, „Nasz Tygodnik Zduńska Wola–Łask”, 7.10.2005.
- Chrzanowski J., *U grobu założyciela miasta*, „Nasz Tygodnik Zduńska Wola–Łask”, 6.10.2006.
- „Kurjer Warszawski”, nr 337, 17.12.1847.

Portale internetowe

- Nejman E., *Szlachta Sieradzka XX wieku. Herbarz*, Zduńska Wola 2017 [dostęp na stronie: www.tpzv.zdunskawola.pl na dzień 7.04.2017].

[Wpłynęło: marzec; poprawiono: czerwiec 2017 r.]

STEFAN ZŁOTNICKI (1779–1847) – FOUNDER OF THE CITY OF ZDUŃSKA WOLA, NOBLEMAN AND FREEMASON

Summary

Stefan Józef Wincenty Złotnicki – a Polish nobleman, coat of arms Nowina, owner of the Zduńska Wola estate, founder of the city of Zduńska Wola, a man of intellect and entrepreneurship, a freemason. At the beginning of the 19th century he initiated a massive inflow of settlers (weavers) to Zduńska Wola, which caused a dynamic growth of this location. As the development of the new settlement was progressing successfully, Złotnicki applied to the authorities of the Congress Kingdom of Poland to grant city status to Zduńska Wola, which happened on 25 October 1825, and accelerated the industrialization of the city.

Keywords: Stefan Złotnicki, Złotnicki family, Zduńska Wola estate, the city of Zduńska Wola, Szadek district, nobility, freemasonry.